

Elliott Carter - What next? Asko concerto

Radio Kamerorkest/Eötvös (ECM New Series)

ERIK VOERMANS

Carter (95) heeft de eeuwige jeugd

In 1999 vestigde de Amerikaanse componist Elliott Carter een wereldrecord: op z'n negentigste voltooide hij zijn allereerste opera. Zo'n extreem laat begin heeft grote voordelen. Over de vakbekwaamheid van de componist kan op die leeftijd geen twijfel meer zijn. En bovendien geeft een opera een componist in dat stadium van zijn loopbaan de gelegenheid op grootse wijze terug te blikken en al zijn kunsten in een dramatische context aan te wenden.

Maar Elliott Carter blijft Elliott Carter. En Elliott Carter houdt helemaal niet van terugblikken. Elliott Carter voelt zich in 2004 ook nog helemaal geen vijfennegentig jaar oud (nou ja, alleen fysiek merkt hij dat de jaren beginnen te tellen; het lopen gaat wat moeizamer, en 's ochtends gooit hij bij het ontbijt wel eens suiker in de sinaasappelsap in plaats van in de koffie). Sterker nog, de stukken die hij de laatste jaren heeft geschreven, behoren tot de sprankelendste, friste en jeugdigste uit zijn hele oeuvre.

Een mooi voorbeeld van die jongheid van geest treffen we aan op de cd die het Radio Kamerorkest voor het label ECM aan werken van Carter heeft gewijd. Asko concerto heet het stuk. Twaalf minuten lang val je van de ene verbazing in de andere over zo veel in muziek gevatte levenslust. Carter schreef Asko concerto in 2000 voor het Asko Ensemble, dat de cd-première hier ruimhartig heeft afgestaan aan hun collega's uit Hilversum. Onder leiding van Peter Eötvös ontfermen zestien leden van het Radio Kamerorkest zich met veel liefde over deze eigentijdse variant op het barokke concerto grosso, waarin een stormachtig ritornello zesmaal wordt afgewisseld met solistische bijdragen (in de vorm van een solo, twee duo's, twee trio's en een kwintet). Elk van de zestien instrumentalisten krijgt een plekje in het spotlight en het is lastig kiezen welk deeltje het meest tot de verbeelding spreekt. Voorlopige favorieten zijn het Allegretto lirico voor klarinet en contrabas, Tranquillo voor basklarinet, trombone en cello, Leggerissimo voor piccolo, xylofoon, celesta, harp en viool en Con umore voor fagot.

De opera What next? is een ander verhaal. Weinigen hadden verwacht dat Carter zich ooit aan het genre zou wagen - hijzelf misschien nog wel het minst. Niet dat hij nooit een opera had overwogen. Maar hij kon gewoon geen onderwerp verzinnen dat hem ertoe dwong een muziekdramatisch werk te schrijven. 'Grote historische tragedies', zoals hij het omschreef, had hij tijdens zijn lange leven meer dan voldoende meegemaakt, maar hij zag niet in 'hoe je daar een opera van kon maken'. Bovendien betwijfelde hij sterk of de operaorkesten in staat waren zijn complexe muziek eer aan te doen, aangezien die orkesten zich toch voornamelijk concentreren op achttiende- en negentiende-eeuws repertoire.

Carters schrijfstijl leek ook niet onmiddellijk geschikt voor een avond vol zingende sopranen, tenoren en baritons. Zijn muziek was ook in de jaren veertig technisch al zo ingewikkeld, dat hij uit frustratie over de abominabele uitvoeringen die hem ten deel vielen meer dan twee decennia lang geen vocale muziek meer wenste te schrijven. Pas halverwege de jaren zeventig probeerde hij het met de fraaie liederencyclus A mirror on which to dwell nog een keer, om tot zijn grote genoegen te merken dat het uitvoeringspeil van zangers beduidend was gestegen.

Homages & dedications - Nieuw Ensemble/Spanjaard

(Montaigne/Naive)

"Wanneer kom je nou eindelijk eens met je eerste opera?" vroeg Daniel Barenboim in 1993 aan Carter. "Misschien over twintig, dertig jaar," antwoordde Carter, toen 85. Maar Barenboim, chef-dirigent van de Deutsche Staatsoper in Berlijn, kon hem gunstige repetitievooraarden bieden. En verdomd, Carter begon er de lol van in te zien en ging op zoek naar een libretto.

In 1997, nadat hij de film *Traffic* van Tati had gezien, wist hij waar de opera over moest gaan: over de nasleep van een auto-ongeluk. En zo geschiedde. Paul Griffiths, muziekcriticus van de *New York Times*, mocht tussen zijn concertbezoek door het libretto voor *What next?* schrijven en kwam met een verhaal dat veel ruimte laat voor de fantasie, al komt het kort samengevat hierop neer: een gezelschap dat op weg was naar een bruiloft krijgt een ongeluk; men spreekt (voornamelijk langs elkaar heen); en uiteindelijk gaat de bruiloft niet door.

De eenakter duurt veertig minuten en zou zeer genietbaar kunnen zijn (vintage Carter immers), ware het niet dat het libretto problematisch blijft, omdat identificatie met de personages onmogelijk is. Dramatisch gezien hebben ze amper vlees aan de botten. En Carter kan de kar niet alleen trekken, met als gevolg dat de eerste opera van de wereldrecordhouder jammerlijk tegenvalt.

Nee, dan de cd van het Nieuw Ensemble, dat zich onder leiding van Ed Spanjaard ook over de muziek van Elliott Carter heeft gebogen. *Homages & dedications* bevat twaalf stukken die Carter opdroeg aan vrienden en bekenden, of schreef voor specifieke musici. Opnieuw valt op dat Carter in de loop der tijd steeds losser en frisser is gaan componeren, met hier als hoogtepunten *Luimen* (1997), opgedragen aan het Nieuw Ensemble en *Con leggerezza pensosa* (1990) voor klarinet, viool en cello, een hommage aan Italo Calvino.

De uitvoeringen zijn zonder uitzondering voortreffelijk, met als persoonlijke favoriet Edith Leerkes' uitzonderlijk mooie vertolking van het duivels lastige gitaarstuk *Changes*. Bij David Starobin, de Amerikaanse gitarist voor wie Carter het werk in 1983 schreef, was *Changes* nooit meer dan een gortdroge boekhouderssetude. Bij Leerkes is het pure poëzie.

© Het Parool, 4-2-2004